

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (ένατο τμήμα)

της 8ης Σεπτεμβρίου 2022*

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1 – Συμβάσεις ενυπόθηκου δανείου – Αποτελέσματα της διαπίστωσης του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας – Παραγραφή – Αρχή της αποτελεσματικότητας»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-80/21 έως C-82/21,

με αντικείμενο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας, Πολωνία), με αποφάσεις της 13ης Οκτωβρίου (C-82/21) και της 27ης Οκτωβρίου 2020 (C-80/21 και C-81/21), οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 8 Φεβρουαρίου (C-80/21) και στις 9 Φεβρουαρίου 2021 (C-81/21 και C-82/21), στο πλαίσιο των δικών

E.K.,

S.K.

κατά

D.B.P. (C-80/21),

και

B.S.,

W.S.

κατά

M. (C-81/21),

και

B.S.,

Ł.S.

* Γλώσσα διαδικασίας: η πολωνική.

κατά

M. (C-82/21),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (ένατο τμήμα),

συγκείμενο από τους S. Rodin (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, J.-C. Bonichot και O. Spineanu-Matei, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: A. M. Collins

γραμματέας: M. Ferreira, κύρια διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 17ης Μαρτίου 2022,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- οι E.K. και S.K., εκπροσωπούμενοι από τον M. Jusyrenko, adwokat,
- η D.B.P., εκπροσωπούμενη από τον S. Dudzik, την M. Kruk-Nieznańska, τον T. Spyra, την A. Wróbel και τον A. Zapala, radcowie prawni,
- οι B.S. και W.S., εκπροσωπούμενοι από την J. Wędrychowska, adwokat,
- οι B.S. και Ł.S., εκπροσωπούμενοι από τον M. Skrobaccki, radca prawny,
- η M., εκπροσωπούμενη από τον A. Beneturski, adwokat, τις A. Cudna-Wagner, P. Gasińska, radcowie prawni, τον B. Miąskiewicz, adwokat, και τον J. Wolak, radca prawny,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna και την S. Żyrek,
- η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την H. Leppo,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Ballesteros Panizo, την A. Gavela Llopis και τον J. Ruiz Sánchez,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον N. Ruiz García, την M. Siekierzyńska και την A. Szmytkowska,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).
- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο τριών ενδίκων διαφορών μεταξύ, πρώτον, των E.K. και S.K. και της D.B.P. (υπόθεση C-80/21), δεύτερον, των B.S. και W.S. και της M. (υπόθεση C-81/21) και, τρίτον, των B.S. και Ł.S. και της M. (υπόθεση C-82/21), με αντικείμενο αγωγές των πρώτων, ως καταναλωτών, με τις οποίες αυτοί, επικαλούμενοι την ύπαρξη καταχρηστικών ρητρών, ζητούν την ακύρωση των συμβάσεων δανείου που έχουν συνάψει με τις D.B.P. και M., οι οποίες είναι πιστωτικά ιδρύματα.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:
«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»
- 4 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας προβλέπει τα εξής:
«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

Το πολωνικό δίκαιο

Ο αστικός κώδικας

- 5 Το άρθρο 5 του Kodeks cywilny (αστικού κώδικα), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των διαφορών των κύριων δικών (στο εξής: αστικός κώδικας), ορίζει τα εξής:
«Απαγορεύεται η άσκηση του δικαιώματος αν αντιβαίνει στον κοινωνικοοικονομικό σκοπό του δικαιώματος ή στις αρχές της κοινωνικής συμβίωσης. Τέτοια πράξη ή παράλειψη του δικαιούχου δεν θεωρείται άσκηση του δικαιώματος και δεν απολαύει προστασίας.»
- 6 Το άρθρο 58 του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:
«1. Δικαιοπραξία η οποία είναι αντίθετη προς τον νόμο ή αποβλέπει στην καταστρατήγηση του νόμου είναι άκυρη, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά από άλλη σχετική διάταξη, ιδίως αν

προβλέπεται ότι οι άκυροι όροι της δικαιοπραξίας αντικαθίστανται από τις σχετικές διατάξεις του νόμου.

2. Δικαιοπραξία αντίθετη προς τους κανόνες της κοινωνικής συμβίωσης είναι άκυρη.

3. Αν ένα μόνο μέρος της δικαιοπραξίας είναι άκυρο, τα υπόλοιπα μέρη της δικαιοπραξίας παραμένουν σε ισχύ, εκτός αν από τις περιστάσεις προκύπτει ότι η δικαιοπραξία δεν θα είχε εκτελεσθεί ελλείψει των άκυρων όρων.»

7 Το άρθρο 65 του αστικού κώδικα έχει ως εξής:

«1. Η δήλωση βουλήσεως πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τις αρχές της κοινωνικής συμβιώσεως και τα συναλλακτικά ήθη, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων υπό τις οποίες εκφράσθηκε.

2. Στις συμβάσεις πρέπει να αναζητείται η κοινή βούληση των μερών και ο επιδιωκόμενος σκοπός τους χωρίς προσήλωση στις λέξεις.»

8 Το άρθρο 117, παράγραφοι 1 και 2, του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπει ο νόμος, οι χρηματικές αξιώσεις υπόκεινται σε παραγραφή.

2. Μετά τη συμπλήρωση της παραγραφής, ο οφειλέτης απαλλάσσεται από την υποχρέωση παροχής, εκτός αν παραιτηθεί από την ένσταση παραγραφής. Ωστόσο, η παραίτηση από την ένσταση παραγραφής πριν συμπληρωθεί η παραγραφή είναι άκυρη.»

9 Το άρθρο 118 του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Αν δεν ορίζεται άλλως με ειδική διάταξη, η παραγραφή είναι εξαετής και, για αξιώσεις περιοδικών παροχών ή αξιώσεις που συνδέονται με την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας, τριετής. Ωστόσο, η παραγραφή συμπληρώνεται την τελευταία ημέρα του ημερολογιακού έτους, εκτός αν η προθεσμία παραγραφής είναι μικρότερη των δύο ετών.»

10 Το άρθρο 118 του αστικού κώδικα, όπως ίσχυε έως τις 8 Ιουλίου 2018, είχε ως εξής:

«Αν δεν ορίζεται άλλως με ειδική διάταξη, η παραγραφή είναι δεκαετής και, για αξιώσεις περιοδικών παροχών ή αξιώσεις που συνδέονται με την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας, τριετής.»

11 Το άρθρο 120, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Η παραγραφή αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία κατά την οποία η αξίωση κατέστη απαιτητή. Όταν το απαιτητό της αξίωσης εξαρτάται από τη διενέργεια ορισμένης πράξεως εκ μέρους του δικαιούχου, η παραγραφή αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία κατά την οποία η αξίωση κατέστη απαιτητή, εφόσον ο δικαιούχος ενήργησε το συντομότερο δυνατόν.»

12 Το άρθρο 123, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«Η παραγραφή διακόπτεται: 1) με κάθε πράξη η οποία διενεργείται άμεσα ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου οργάνου που είναι αρμόδιο για την επίλυση διαφορών ή για την εκτέλεση απαιτήσεων ορισμένου είδους, ή ενώπιον διαιτητικού δικαστηρίου, με σκοπό να προβληθεί, να βεβαιωθεί, να

ικανοποιηθεί ή να εξασφαλιστεί η απαίτηση· 2) με την αναγνώριση της αξίωσης από τον οφειλέτη· 3) με την έναρξη διαδικασίας διαμεσολάβησης.»

- 13 Το άρθρο 358, παράγραφοι 1 έως 3, του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:

«1. Όταν η οφειλή που πρέπει να εκπληρωθεί στο έδαφος της Δημοκρατίας της Πολωνίας εκφράζεται σε ξένο νόμισμα, ο οφειλέτης δύναται να την εκπληρώσει σε πολωνικό νόμισμα, εκτός εάν ο νόμος ή δικαστική απόφαση που αποτελεί την πηγή της υποχρέωσης ή δικαιοπραξία ορίζουν ότι η εκπλήρωση πραγματοποιείται μόνο σε ξένο νόμισμα.

2. Η αξία του ξένου νομίσματος καθορίζεται σύμφωνα με τη μέση συναλλαγματική ισοτιμία που ανακοινώνεται από την Εθνική Τράπεζα της Πολωνίας, κατά την ημερομηνία κατά την οποία η αξίωση καθίσταται απαιτητή, εκτός αν νόμος, δικαστική απόφαση ή δικαιοπραξία ορίζουν διαφορετικά.

3. Εφόσον ο οφειλέτης καθυστερεί την εκπλήρωση, ο δανειστής μπορεί να την απαιτήσει στο πολωνικό νόμισμα σύμφωνα με τη μέση συναλλαγματική ισοτιμία που καθορίζεται από την Εθνική Τράπεζα της Πολωνίας κατά την ημερομηνία πραγματοποίησης της καταβολής.»

- 14 Το άρθρο 358, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, όπως ίσχυε έως τις 23 Ιανουαρίου 2009, όριζε τα εξής:

«Με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπει ο νόμος, οι χρηματικές οφειλές στο έδαφος της Δημοκρατίας της Πολωνίας εκπληρώνονται μόνο σε πολωνικό νόμισμα.»

- 15 Το άρθρο 385¹ του αστικού κώδικα έχει ως εξής:

«1. Οι ρήτρες σύμβασης που συνάπτεται με καταναλωτή, οι οποίες δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή εάν διαμορφώνουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και πλήττει σοβαρά τα συμφέροντά του (μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες). Η παρούσα διάταξη δεν ισχύει για τις ρήτρες που καθορίζουν τις κύριες παροχές των συμβαλλομένων μερών, όπως την τιμή ή την αμοιβή, εφόσον είναι διατυπωμένες με σαφήνεια.

2. Εάν μια συμβατική ρήτρα δεν είναι δεσμευτική για τον καταναλωτή σύμφωνα με την παράγραφο 1, η σύμβαση παραμένει κατά τα λοιπά δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα μέρη.

3. Ως συμβατικές ρήτρες που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης νοούνται εκείνες επί του περιεχομένου των οποίων ο καταναλωτής δεν μπόρεσε να ασκήσει πραγματική επιρροή. Αυτό ισχύει ιδίως για συμβατικές ρήτρες οι οποίες προέρχονται από γενικούς όρους συναλλαγών που προτάθηκαν στον καταναλωτή από τον αντισυμβαλλόμενο.

4. Το βάρος αποδείξεως του ισχυρισμού ότι η ρήτρα αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως φέρει εκείνος που τον προβάλλει.»

- 16 Το άρθρο 385² του αστικού κώδικα έχει ως εξής:

«Το συμβατό των ρητρών μιας σύμβασης με τα χρηστά ήθη εκτιμάται με βάση την κατάσταση κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης, λαμβανομένων υπόψη του περιεχομένου της, των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψή της καθώς και των λοιπών συμβάσεων που συνδέονται με τη σύμβαση στην οποία περιλαμβάνονται οι ρήτρες οι οποίες αποτελούν αντικείμενο της εκτίμησης.»

- 17 Το άρθρο 405 του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:
- «Όποιος αποκόμισε περιουσιακό όφελος χωρίς νόμιμη αιτία με ζημία άλλου υποχρεούται να αποδώσει την ωφέλεια σε είδος και, αν αυτό δεν είναι δυνατό, να επιστρέψει την αξία της.»
- 18 Το άρθρο 410 του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:
- «1. Οι διατάξεις των προηγούμενων άρθρων έχουν ιδίως εφαρμογή σε περίπτωση αχρεώστητης παροχής.
2. Η παροχή είναι αχρεώστητη αν αυτός που την εκπλήρωσε δεν υπείχε γενικώς υποχρέωση ή δεν υπείχε υποχρέωση έναντι του προσώπου προς το οποίο κατέβαλε, ή αν εξέλιπε η αιτία της παροχής ή δεν επιτεύχθηκε ο επιδιωκόμενος σκοπός της, ή αν η δικαιοπραξία από την οποία πηγάζει η υποχρέωση παροχής ήταν άκυρη και δεν κατέστη έγκυρη μετά την εκπλήρωση της παροχής.»
- 19 Το άρθρο 442¹, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:
- «Η αξίωση από αδικοπραξία παραγράφεται μετά την παρέλευση τριών ετών από την ημερομηνία κατά την οποία ο παθών έλαβε γνώση ή μπορούσε, αν επιδείκνυε τη δέουσα επιμέλεια, να λάβει γνώση της ζημίας και του υπόχρεου προς αποζημίωση. Ωστόσο, ο χρόνος αυτός δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δέκα έτη από την ημερομηνία επέλευσης του ζημιολόγου γεγονότος.»
- 20 Το άρθρο 442¹, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, όπως ίσχυε έως τις 26 Ιουνίου 2017, όριζε τα εξής:
- «Η αξίωση από αδικοπραξία παραγράφεται μετά την παρέλευση τριών ετών από την ημερομηνία κατά την οποία ο παθών έλαβε γνώση της ζημίας και του υπόχρεου προς αποζημίωση. Ωστόσο, ο χρόνος αυτός δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δέκα έτη από την ημερομηνία επέλευσης του ζημιολόγου γεγονότος.»

Ο νόμος περί τραπεζικού δικαίου

- 21 Το άρθρο 69, παράγραφος 1, του *ustawa prawo bankowe* (νόμου περί τραπεζικού δικαίου), της 29ης Αυγούστου 1997 (Dz. U. 1997, αριθ. 140, θέση 939), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των διαφορών των κύριων δικών, προέβλεπε τα εξής:
- «Με τη σύμβαση πίστωσης, η τράπεζα δεσμεύεται να θέσει στη διάθεση του δανειολήπτη, για τον οριζόμενο στη σύμβαση χρόνο, χρηματικό ποσό προοριζόμενο για συμφωνημένο σκοπό, και ο δανειολήπτης δεσμεύεται να το χρησιμοποιήσει υπό τους όρους που προβλέπει η σύμβαση, να επιστρέψει εντόκως το ποσό του δανείου και να καταβάλει προμήθεια επί της χορηγηθείσας πίστωσης.»
- 22 Το άρθρο 69, παράγραφος 2, του νόμου περί τραπεζικού δικαίου, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των κυρίων δικών, προβλέπει τα εξής:
- «Η σύμβαση πίστωσης πρέπει να συνάπτεται εγγράφως και να προσδιορίζει ιδίως: 1) τα συμβαλλόμενα μέρη, 2) το ποσό της πίστωσης και το νόμισμα, 3) τον σκοπό για τον οποίο χορηγήθηκε η πίστωση, 4) τους όρους και τις προθεσμίες εξόφλησης της πίστωσης, 5) το ύψος του επιτοκίου της πίστωσης και τους όρους μεταβολής του, 6) τα μέσα εξασφάλισης της εξόφλησης της πίστωσης, 7) την έκταση των δικαιωμάτων της τράπεζας όσον αφορά τον έλεγχο της χρήσης και της

εξόφλησης της πίστωσης, 8) τις προθεσμίες και τους όρους υπό τους οποίους τα χρηματικά ποσά τίθενται στη διάθεση του δανειολήπτη, 9) το ποσό της προμήθειας, εφόσον προβλέπεται από τη σύμβαση, 10) τους όρους τροποποίησης και καταγγελίας της σύμβασης.»

Οι διαφορές των κύριων δικών, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

Η υπόθεση C-80/21

- 23 Οι Ε.Κ. και Σ.Κ. είναι καταναλωτές οι οποίοι συνήψαν, μεταξύ 2006 και 2008, τέσσερις συμβάσεις ενυπόθηκου δανείου με την D.B.P., η οποία είναι πιστωτικό ίδρυμα, με σκοπό τη χρηματοδότηση της αγοράς τεσσάρων κατοικιών στην Πολωνία. Η μία από τις συμβάσεις αυτές, η οποία συνήφθη στις 8 Ιουλίου 2008 και συνομολογήθηκε σε ελβετικά φράγκα (CHF), αφορούσε ποσό 103 260 CHF (περίπου 100 561 ευρώ), το οποίο έπρεπε να αποπληρωθεί σε 360 μήνες, ήτοι έως τις 4 Αυγούστου 2038 (στο εξής: σύμβαση στην υπόθεση C-80/21). Επρόκειτο για δάνειο με κυμαινόμενο επιτόκιο και το αρχικό επιτόκιο ήταν 3,80 %. Η εξόφληση του δανείου θα γινόταν με ισόποσες μηνιαίες δόσεις.
- 24 Οι Ε.Κ. και Σ.Κ. αποδέχθηκαν κατά τη σύναψη της σύμβασης τους «Όρους της πίστωσης» οι οποίοι διέπουν την εκταμίευση και την εξόφληση του δανείου και περιέχουν τις ρήτρες σχετικά με τον τρόπο καταβολής και, ειδικότερα, με την μετατροπή σε ελβετικά φράγκα.
- 25 Κατά τις εν λόγω ρήτρες, πρώτον, το ποσό του δανείου εκταμιεύεται σε πολωνικά ζλότι (PLN) ενώ η μετατροπή του γίνεται από την τράπεζα με βάση την τιμή αγοράς του ελβετικού φράγκου, όπως αυτή δημοσιεύεται στον «Πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών» της D.B.P. κατά την ημερομηνία χορήγησης του ποσού του δανείου ή καταβολής της μηνιαίας δόσης. Δεύτερον, είναι δυνατή η εκταμίευση του δανείου και σε ελβετικά φράγκα ή σε άλλο νόμισμα, εφόσον συναινέσει προς τούτο η τράπεζα. Τρίτον, στην περίπτωση που ο οφειλέτης δεν συμμορφωθεί προς τους όρους του δανείου ή δεν πληροί τις προϋποθέσεις ως προς την φερεγγυότητα, η τράπεζα δύναται να καταγγείλει τη σύμβαση ή να μειώσει το ποσό της πίστωσης εφόσον το δάνειο δεν έχει εξ ολοκλήρου εκταμιευθεί. Τέταρτον, η εξόφληση του δανείου γίνεται με χρέωση, υπέρ της τράπεζας, του τραπεζικού λογαριασμού του οφειλέτη με το ισόποσο σε πολωνικά ζλότι της τρέχουσας μηνιαίας δόσης σε ελβετικά φράγκα, των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς την τράπεζα και των λοιπών απαιτήσεων της τράπεζας σε ελβετικά φράγκα, ο δε υπολογισμός γίνεται με βάση την τιμή πώλησης του ελβετικού φράγκου, όπως αυτή ανακοινώνεται στον «Πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών» δύο εργάσιμες ημέρες πριν από τη δήλη ημέρα καταβολής της οικείας δόσης.
- 26 Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας σύναψης της σύμβασης στην υπόθεση C-80/21, οι Ε.Κ. και Σ.Κ. έρχονταν σε επαφή με την τράπεζα με μέσα εξ αποστάσεως επικοινωνίας και τα περισσότερα από τα έγγραφα του δανείου υπογράφηκαν από αντιπροσώπους που όρισαν οι Ε.Κ. και Σ.Κ., χωρίς να έχει γίνει διαπραγμάτευση με την D.B.P. ως προς οποιαδήποτε ρήτρα της σύμβασης. Οι Ε.Κ. και Σ.Κ. ζήτησαν από την D.B.P. να τους διαβιβάσει σχέδιο σύμβασης με ηλεκτρονικό μήνυμα προκειμένου να το υπογράψουν μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος, αλλά η τράπεζα δεν ανταποκρίθηκε στο αίτημα αυτό, και εν τέλει η σύμβαση στην υπόθεση C-80/21 υπογράφηκε στο όνομα των Ε.Κ. και Σ.Κ.

- 27 Εκτιμώντας ότι η σύμβαση στην υπόθεση C-80/21 περιείχε καταχρηστικές ρήτρες, οι E.K. και S.K. άσκησαν ενώπιον του Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας, Πολωνία) αγωγή ζητώντας να υποχρεωθεί η D.B.P. να τους καταβάλει το ποσό των 26 274,90 PLN (περίπου 5 716 ευρώ), πλέον τόκων υπερημερίας από τις 30 Ιουλίου 2018 και έως την εξόφληση.
- 28 Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, οι E.K. και S.K. ενημερώθηκαν από αυτό για τις συνέπειες της ενδεχόμενης ακύρωσης της σύμβασης στην υπόθεση C-80/21. Δήλωσαν ότι αντιλαμβάνονται τις νομικές και οικονομικές συνέπειες της ακύρωσης της δανειακής σύμβασης, τις αποδέχονται και συμφωνούν να ακυρωθεί η σύμβαση από το αιτούν δικαστήριο.
- 29 Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, κατά τη σχεδόν απολύτως κρατούσα άποψη στην πολωνική νομολογία, οι ρήτρες μετατροπής και ιδίως εκείνες που αφορούν τη δυνατότητα του οφειλέτη, εφόσον συναινέσει προς τούτο η τράπεζα, να εξοφλήσει το δάνειο σε ελβετικά φράγκα ή σε άλλο νόμισμα (στο εξής: ρήτρες μετατροπής) είναι παράνομες. Εντούτοις, τα περισσότερα εθνικά δικαστήρια κρίνουν ότι οι ρήτρες μετατροπής είναι εν μέρει μόνο καταχρηστικές, και συγκεκριμένα κατά το μέρος που εξαρτούν την εκταμίευση και την αποπληρωμή του δανείου σε ελβετικά φράγκα από τη ρητή συναίνεση της τράπεζας, και ότι η κήρυξη της ακυρότητάς τους δεν καθιστά αδύνατη την εκτέλεση της σύμβασης.
- 30 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, ότι η νομολογιακή πρακτική κατά την οποία είναι δυνατή η ακύρωση των ρητρών μετατροπής κατά το μέρος που ορίζουν ότι η εκταμίευση και η αποπληρωμή του δανείου μπορούν να πραγματοποιηθούν σε ελβετικά φράγκα μόνο με τη συναίνεση της τράπεζας, με αποτέλεσμα ο οφειλέτης να μπορεί να εισπράξει το δάνειο και να εξοφλεί τις δόσεις σε ελβετικά φράγκα χωρίς τέτοια συναίνεση, ισοδυναμεί με αναθεώρηση του περιεχόμενου καταχρηστικής ρήτρας, όπερ αντιβαίνει στη νομολογία του Δικαστηρίου.
- 31 Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι η ως άνω πρακτική, αφενός, αποδυναμώνει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της κήρυξης της ακυρότητας της καταχρηστικής ρήτρας, κατά το μέτρο που η επιχείρηση έχει τη βεβαιότητα ότι στη χειρότερη περίπτωση το εθνικό δικαστήριο θα τροποποιήσει τη σύμβαση κατά τέτοιο τρόπο ώστε να είναι δυνατή η συνέχιση της εκτέλεσής της χωρίς άλλη επίπτωση για την επιχείρηση. Αφετέρου, η πρακτική αυτή δεν διασφαλίζει την προστασία των καταναλωτών οι οποίοι, στηριζόμενοι στο περιεχόμενο της σύμβασης, έχουν έως ότου εκδοθεί αντίθετη απόφαση από εθνικό δικαστήριο την πεποίθηση ότι, ελλείψει ρητής συναίνεσης της τράπεζας για εξόφληση σε ελβετικά φράγκα, υποχρεούνται να εξοφλούν το δάνειο αποκλειστικά σε πολωνικά ζλότι.
- 32 Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει την άποψη που υιοθετεί το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο, Πολωνία) και αναφέρεται στην εθνική νομολογία κατά την οποία, αν ορισμένες ρήτρες της σύμβασης είναι καταχρηστικές και άρα δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, η ακύρωσή τους δεν κωλύει την τροποποίηση άλλων ρητρών της σύμβασης κατά τρόπο ώστε η σύμβαση να μπορεί εν τέλει να εκτελεστεί. Ειδικότερα, πρόκειται για ερμηνεία της βούλησης των συμβαλλομένων μερών, εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου, και κρίση περί του ότι το ποσό του δανείου καθορίστηκε εξαρχής σε πολωνικά ζλότι και όχι σε ελβετικά φράγκα. Εντούτοις, κατά το αιτούν δικαστήριο, η νομολογία αυτή η οποία στηρίζεται κατ' ουσίαν στο άρθρο 65, παράγραφος 2, του αστικού κώδικα ενδέχεται να αντιβαίνει στα άρθρα 6 και 7 της οδηγίας 93/13. Ειδικότερα, στην περίπτωση που ο καταναλωτής αποδέχεται την ακυρότητα της σύμβασης, η ως άνω εθνική πρακτική προσκρούει ιδίως στην απαγόρευση άλλης, πλην της ακύρωσης των καταχρηστικών ρητρών, τροποποίησης της σύμβασης εκ μέρους του δικαστηρίου.

- 33 Τρίτον, το αιτούν δικαστήριο εξετάζει μια τρίτη λύση, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι E.K. και S.K. αποδέχθηκαν την κήρυξη της ακυρότητας της σύμβασης στην υπόθεση C-80/21. Κατά πρώτον, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι οι ρήτρες μετατροπής είναι στο σύνολό τους καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες οι οποίες δεν δεσμεύουν τα μέρη και ότι χωρίς αυτές η σύμβαση δεν μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει. Κατά δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι δύναται επομένως να διαπιστώσει ότι η ως άνω σύμβαση η οποία δεν περιέχει τους αναγκαίους όρους για τον τρόπο εξόφλησης του δανείου και εκταμίευσης του ποσού στον οφειλέτη είναι παράνομη και ως εκ τούτου άκυρη, με αποτέλεσμα οι παροχές που έγιναν σε εκτέλεσή της να είναι αχρεώσθητες και επιστρεπτές. Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι η λύση αυτή προσκρούει στην ερμηνεία των κρίσιμων εθνικών διατάξεων από τα εθνικά δικαστήρια.
- 34 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας, Πολωνία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 την έννοια ότι αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία των εθνικών διατάξεων κατά την οποία το δικαστήριο δεν διαπιστώνει τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας στο σύνολό της, αλλά μόνον του τμήματος αυτής που την καθιστά καταχρηστική, με συνέπεια η ρήτρα αυτή να παράγει εν μέρει αποτελέσματα;
- 2) Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 την έννοια ότι αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία των εθνικών διατάξεων κατά την οποία το δικαστήριο, αφού διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας χωρίς την οποία η σύμβαση δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί σε ισχύ, μπορεί να τροποποιήσει το υπόλοιπο μέρος της σύμβασης μέσω ερμηνείας των δηλώσεων βουλήσεως των συμβαλλομένων, προκειμένου να αποτρέψει την ακυρότητα της σύμβασης η οποία είναι ευνοϊκή για τον καταναλωτή;»

Η υπόθεση C-81/21

- 35 Στις 3 Φεβρουαρίου 2009 οι B.S. και W.S., που είναι καταναλωτές, συνήψαν με το πιστωτικό ίδρυμα M. σύμβαση ενυπόθηκου στεγαστικού δανείου φυσικών προσώπων σε ελβετικό φράγκο ποσού 340 000 PLN (περίπου 73 971 ευρώ) (στο εξής: σύμβαση στην υπόθεση C-81/21). Η διάρκεια του δανείου ήταν 360 μήνες, από τις 3 Φεβρουαρίου 2009 έως τις 12 Φεβρουαρίου 2039, και το ποσό του έπρεπε να αποπληρωθεί με ισόποσες μηνιαίες δόσεις. Επρόκειτο για δάνειο με κυμαινόμενο επιτόκιο. Οι δόσεις καταβάλλονταν σε πολωνικά ζλότι κατόπιν μετατροπής βάσει της τιμής πώλησης που προέκυπτε από τον «Πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών» που δημοσίευε η τράπεζα. Σε περίπτωση πρόωρης ολοσχερούς εξόφλησης του ποσού του δανείου ή πρόωρης καταβολής του ποσού μίας δόσης ή καταβολής μεγαλύτερου ποσού από τη μηνιαία δόση, η μετατροπή του ποσού θα γινόταν με βάση την τιμή πώλησης του ελβετικού φράγκου σύμφωνα με τον «Πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών» της τράπεζας όπως αυτός θα είχε την ημερομηνία και την ώρα της εξόφλησης ή καταβολής.
- 36 Με την από 18 Φεβρουαρίου 2012 τροποποίηση της σύμβασης στην υπόθεση C-81/21, επετράπη στους B.S. και W.S. η απευθείας καταβολή των δόσεων του δανείου σε ελβετικά φράγκα.

- 37 Οι B.S. και W.S., εκτιμώντας ότι η σύμβαση στην υπόθεση C-81/21 περιείχε καταχρηστικές ρήτρες, άσκησαν στις 23 Ιουλίου 2020 ενώπιον του Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας) αγωγή ζητώντας να υποχρεωθεί η M. να τους καταβάλει τα ποσά των 37 866,11 PLN (περίπου 8 238 ευρώ) και των 5 358,10 CHF (περίπου 5 215 ευρώ), πλέον νόμιμων τόκων υπερημερίας, καθώς και να τους επιστρέψει το υπερβάλλον ποσό των χρεολυτικών δόσεων και το ασφάλιστρο του δανείου.
- 38 Από την 1η Ιουνίου 2010 έως τις 12 Ιανουαρίου 2020, οι B.S. και W.S. κατέβαλαν στη M. τοκοχρεολυτικές δόσεις συνολικού ποσού 219 169,44 PLN (περίπου 47 683 ευρώ). Κατά το αιτούν δικαστήριο, αν κριθεί ότι ορισμένες ρήτρες της σύμβασης στην υπόθεση C-81/21 δεν δεσμεύουν τους B.S. και W.S., ενώ εξακολουθούν να ισχύουν οι λοιποί όροι της σύμβασης, το συνολικό ποσό των δόσεων που καταβλήθηκαν κατά το εν λόγω χρονικό διάστημα θα ήταν μικρότερο κατά 43 749,97 PLN (περίπου 9 518 ευρώ). Επιπλέον, αν η μετατροπή των εξοφληθέντων ποσών γινόταν με βάση τη μέση ισοτιμία που καθορίζεται από την Εθνική Τράπεζα της Πολωνίας αντί για εκείνη που επέλεξε η M., οι B.S. και W.S. θα είχαν καταβάλει ποσό κατά 2 813,45 PLN (περίπου 611 ευρώ) και 2 369,79 CHF (περίπου 2 306 ευρώ) μικρότερο σε σχέση με το ποσό που όντως κατέβαλαν κατά το εν λόγω χρονικό διάστημα.
- 39 Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, κατά τη σχεδόν απολύτως κρατούσα άποψη στην πολωνική νομολογία, οι ρήτρες μετατροπής τυποποιημένων συμβάσεων οι οποίες δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης θεωρούνται παράνομες βάσει του άρθρου 385¹, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα. Η διαφορά όμως της οποίας έχει επιληφθεί αφορά τις συνέπειες της διαπίστωσης αυτής.
- 40 Ως προς το ζήτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι στην εθνική νομολογία γίνεται συχνά δεκτό ότι το ανίσχυρο των ρητρών μετατροπής έναντι του καταναλωτή έχει ως μόνη συνέπεια τη μετατροπή του ποσού του κεφαλαίου και των μηνιαίων δόσεων βάσει άλλης συναλλαγματικής ισοτιμίας και όχι εκείνης της εναγομένης τράπεζας. Πλην όμως, με την απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819), το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στη συμπλήρωση των κενών συμβάσεως, τα οποία προκαλούνται λόγω της απαλείψευς των καταχρηστικών ρητρών που περιέχονται σε αυτή, αποκλειστικώς και μόνον βάσει εθνικών διατάξεων γενικού χαρακτήρα που προβλέπουν ότι οι έννομες συνέπειες δικαιοπραξίας συμπληρώνονται, ιδίως, από τις έννομες συνέπειες που απορρέουν από την αρχή της επιείκειας ή από τα συναλλακτικά ήθη και οι οποίες δεν αποτελούν διατάξεις ενδοτικού δικαίου ούτε διατάξεις που εφαρμόζονται σε περίπτωση συμφωνίας των συμβαλλομένων.
- 41 Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι στην πολωνική νομολογία επικρατούν δύο αντίθετες απόψεις. Κατά την πρώτη άποψη, μετά από την απάλειψη των ρητρών μετατροπής, μια σύμβαση δανείου σε αλλοδαπό νόμισμα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως σύμβαση δανείου σε πολωνικά ζλότι. Κατά τη δεύτερη άποψη, η απάλειψη των ρητρών μετατροπής επισύρει την ακυρότητα της σύμβασης στο σύνολό της. Το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει εντούτοις ότι, υπό την ισχύ του νέου άρθρου 358 του αστικού κώδικα, έχει υποστηριχθεί μια τρίτη άποψη κατά την οποία η διαπίστωση της καταχρηστικότητας των ρητρών μετατροπής δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην αμφισβήτηση του μηχανισμού υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος και, επομένως, οι ρήτρες κηρύσσονται άκυρες μόνο κατά το μέτρο που το περιεχόμενο τους είναι παράνομο. Συνεπώς, η αναγνώριση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών μετατροπής μπορεί να οδηγήσει στην

ακύρωση είτε ολόκληρης της σύμβασης είτε μέρους των ρητρών της εφόσον η σύμβαση, χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες, μπορεί να διατηρηθεί στην αρχική της μορφή την οποία επιθυμούσαν οι συμβαλλόμενοι.

- 42 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά, υπό το πρίσμα της σχετικής νομολογίας του Δικαστηρίου, ότι το εθνικό δικαστήριο, όταν κρίνει ότι ορισμένη ρήτρα είναι καταχρηστική, οφείλει να διαπιστώσει ότι αυτή δεν δεσμεύει τον καταναλωτή εξαρχής και στο σύνολό της. Εν συνεχεία, πρέπει να εξετάσει αν η σύμβαση μπορεί να εκτελεστεί χωρίς την παράνομη ρήτρα. Σε καταφατική περίπτωση, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να κρίνει μόνο επί του αν η σύμβαση μπορεί να διατηρηθεί χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες και δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής εθνικής διάταξης ενδοτικού δικαίου. Αντιθέτως, αν ο εθνικός δικαστής κρίνει ότι η σύμβαση δεν μπορεί να ισχύσει χωρίς την παράνομη ρήτρα και ότι, επομένως, πρέπει να ακυρωθεί, πρέπει να εξετάσει αν η ακύρωση είναι επιζήμια για τον καταναλωτή. Αν αυτό δεν συμβαίνει ή αν ο καταναλωτής συγκατατίθεται στην ακύρωση, το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να ακυρώσει ολόκληρη τη σύμβαση και δεν μπορεί να τη συμπληρώσει με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου.
- 43 Εν προκειμένω, οι B.S. και W.S., οι οποίοι κατά το αιτούν δικαστήριο δήλωσαν ότι κατανοούν και αποδέχονται τις νομικές και οικονομικές συνέπειες της ακυρότητας της σύμβασης στην υπόθεση C-81/21, ζητούν, αν το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι η σύμβαση στην υπόθεση C-81/21 μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει χωρίς τη ρήτρα μετατροπής, να τους επιστραφεί το υπερβάλλον ποσό των μηνιαίων δόσεων που έχουν καταβάλει. Αν, αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι η σύμβαση στην υπόθεση C-81/21 δεν μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει χωρίς τη ρήτρα μετατροπής, ζητούν να τους επιστραφεί το σύνολο των δόσεων που έχουν καταβάλει. Λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές που συνάγονται από τη νομολογία του Δικαστηρίου, καθώς και το περιεχόμενο των αιτημάτων των B.S. και W.S., το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι πρέπει όντως να επιλέξει μία από τις δύο ως άνω λύσεις, χωρίς να έχει τη δυνατότητα εφαρμογής εθνικής διάταξης ενδοτικού δικαίου, διότι άλλως θα παραβεί το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Πλην όμως, οι δύο αυτές επιλογές προσκρούουν κατά τα φαινόμενα στη λύση που γίνεται δεκτή από τα εθνικά δικαστήρια κατόπιν της έναρξης ισχύος, στις 24 Ιανουαρίου 2009, ήτοι μετά από τη σύναψη της σύμβασης στην υπόθεση C-81/21, του νέου άρθρου 358 του αστικού κώδικα.
- 44 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας, Πολωνία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 την έννοια ότι αντιτίθενται σε νομολογιακή ερμηνεία κανόνων του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία το δικαστήριο έχει την εξουσία, αφού διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, ο οποίος δεν συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση, να συμπληρώσει το περιεχόμενο της σύμβασης με εθνικό κανόνα ενδοτικού δικαίου;
- 2) Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 την έννοια ότι αντιτίθενται σε νομολογιακή ερμηνεία κανόνων του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο δικαστής έχει την εξουσία, αφού διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, ο οποίος συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση, να συμπληρώσει το περιεχόμενο της σύμβασης με εθνικό κανόνα ενδοτικού δικαίου, προκειμένου να αποτρέψει την ακυρότητα της σύμβασης, μολονότι ο καταναλωτής την αποδέχεται;»

Η υπόθεση C-82/21

- 45 Στις 4 Αυγούστου 2006 οι B.S. και Ł.S., που είναι καταναλωτές, συνήψαν με το πιστωτικό ίδρυμα M. σύμβαση ενυπόθηκου στεγαστικού δανείου φυσικών προσώπων σε ελβετικό φράγκο ποσού 600 000 PLN (περίπου 130 445 ευρώ) (στο εξής: σύμβαση στην υπόθεση C-82/21). Η διάρκεια του δανείου ήταν 360 μήνες, από τις 8 Αυγούστου 2006 έως τις 5 Αυγούστου 2036. Η αποπληρωμή του δανείου γινόταν με την καταβολή μηνιαίας δόσης της οποίας το ποσό μειωνόταν σταδιακά και το επιτόκιο ήταν κυμαινόμενο. Εν προκειμένω, οι δόσεις έπρεπε να καταβάλλονται σε πολωνικά ζλότι κατόπιν μετατροπής βάσει της τιμής πώλησης του ελβετικού φράγκου όπως αυτή προέκυπτε από τον «Πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών» της M. που ίσχυε κατά την ημερομηνία καταβολής. Προβλεπόταν επίσης ότι, σε περίπτωση πρόωρης ολοσχερούς εξόφλησης του ποσού του δανείου ή πρόωρης καταβολής του ποσού μίας δόσης ή καταβολής μεγαλύτερου ποσού από τη μηνιαία δόση, η μετατροπή του ποσού θα γινόταν με βάση την τιμή πώλησης του ελβετικού φράγκου σύμφωνα με τον ως άνω πίνακα.
- 46 Με την από 8 Δεκεμβρίου 2008 τροποποίηση της σύμβασης δανείου που συμφωνήθηκε μεταξύ των B.S και Ł.S. και της τράπεζας, ως επιτόκιο του δανείου ορίστηκε ο δείκτης «LIBOR 3M» πλέον σταθερού για όλη τη διάρκεια του δανείου περιθωρίου της τράπεζας ανερχόμενου σε 0,57 %.
- 47 Οι B.S και Ł.S., εκτιμώντας ότι η σύμβαση στην υπόθεση C-82/21 περιείχε καταχρηστικές ρήτρες, ιδίως κατά το μέτρο που προέβλεπε τη μετατροπή του ποσού του κεφαλαίου και των δόσεων βάσει της ισοτιμίας του ελβετικού φράγκου και παρείχε στην M. το δικαίωμα μεταβολής του επιτοκίου, άσκησαν ενώπιον του Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας, Πολωνία) αγωγή ζητώντας να υποχρεωθεί η M. να τους επιστρέψει το ποσό των 74 414,52 PLN (περίπου 16 285 ευρώ), πλέον τόκων υπερημερίας από τις 30 Ιουλίου 2019 και έως την εξόφληση. Επιπλέον, οι B.S και Ł.S. υποστηρίζουν ότι, αν κριθεί ότι η σύμβαση δανείου στην υπόθεση C-82/21 είναι άκυρη στο σύνολό της, συνέπεια την οποία κατανοούν και αποδέχονται, η M. οφείλει να τους επιστρέψει το σύνολο τοκοχρεολυτικών δόσεων και, στην περίπτωση αυτή, ζητούν να υποχρεωθεί η M. να τους καταβάλει το ποσό των 72 136,01 PLN (περίπου 15 787 ευρώ), το οποίο αντιστοιχεί στο σύνολο των δόσεων που κατέβαλαν κατά το χρονικό διάστημα από τις 5 Οκτωβρίου 2006 έως τις 5 Μαρτίου 2010.
- 48 Βασιζόμενο στη νομολογία μερίδας των εθνικών δικαστηρίων κατά την οποία οι ρήτρες σύμβασης δανείου, όπως αυτές κατά των οποίων βάλλουν οι B.S και Ł.S., είναι παράνομες και πρέπει να συμπαρασύρουν σε ακυρότητα τη σύμβαση στο σύνολό της, το αιτούν δικαστήριο προτίθεται να ακυρώσει τη σύμβαση στην υπόθεση C-82/21. Εντούτοις η ακύρωση αυτή θα ενεργεί *ex tunc* και επομένως οι παροχές που έχουν γίνει σε εκτέλεση της σύμβασης θα πρέπει να επιστραφούν, δυνάμει του άρθρου 405, σε συνδυασμό με το άρθρο 410, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα. Η M. υποστηρίζει εντούτοις ότι η αξίωση των B.S. και Ł.S. έχει παραγραφεί. Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, κατά το μέτρο που η αγωγή στηρίζεται σε περιουσιακή αξίωση, υποχρεούται να εξετάσει αν η αξίωση αυτή έχει παραγραφεί εν όλω ή εν μέρει λόγω παρέλευσης του κανονικού χρόνου παραγραφής ο οποίος για τις αξιώσεις που είχαν γεννηθεί πριν τις 9 Ιουλίου 2018 ήταν δέκα έτη.
- 49 Ως προς το ζήτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι κρίσιμος για τη βασιμότητα της ένστασης παραγραφής που προέβαλε η M. είναι ο προσδιορισμός του χρονικού σημείου έναρξης της παραγραφής της αξίωσης αδικαιολόγητου πλουτισμού. Κατά τη νομολογία των πολωνικών δικαστηρίων σχετικά με το άρθρο 120, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, η παραγραφή αρχίζει

από τον χρόνο εκπλήρωσης της αχρεώστητης παροχής. Ως προς το ζήτημα αυτό, το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο δότης της παροχής έλαβε γνώση του αχρεώστητου χαρακτήρα της και το χρονικό σημείο κατά το οποίο ζήτησε πράγματι από τον λήπτη της παροχής να την αποδώσει δεν είναι κρίσιμα για τον καθορισμό του χρονικού σημείου έναρξης της παραγραφής. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι οι ανωτέρω εκτιμήσεις ισχύουν και για τις διαφορές σχετικά με την απόδοση αχρεώστητης παροχής η οποία εκπληρώθηκε σε εκτέλεση άκυρων συμβατικών ρητρών στην περίπτωση που το ένα μέρος αγνοούσε την ακυρότητά τους.

- 50 Όσον αφορά τους B.S. και L.S., με βάση τις ίδιες εκτιμήσεις το αιτούν δικαστήριο οφείλει να κρίνει ότι έχει παραγραφεί η αξίωση απόδοσης των δόσεων από την καταβολή των οποίων είχε παρέλθει δεκαετία κατά την ημερομηνία άσκησης της αγωγής αδικαιολόγητου πλουτισμού, ήτοι την 7η Αυγούστου 2009. Πλην όμως, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της λύσης αυτής με την οδηγία 93/13.
- 51 Κατά το αιτούν δικαστήριο, η ως άνω ερμηνεία του άρθρου 120, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα δεν συνάδει με την αρχή της αποτελεσματικότητας, κατά το μέτρο που η αρχή αυτή δεν επιτρέπει η αξίωση απόδοσης της ωφέλειας να εξαρτάται από παραγραφή η οποία αρχίζει ανεξάρτητα από το αν ο καταναλωτής γνώριζε ή μπορούσε ευλόγως να γνωρίζει κατά το χρονικό σημείο έναρξης της τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας τον οποίο επικαλείται προς στήριξη της αγωγής του. Η ερμηνεία αυτή είναι ικανή να καταστήσει υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει στον καταναλωτή η οδηγία 93/13.
- 52 Κατά το αιτούν δικαστήριο, η παραγραφή της αξίωσης του καταναλωτή για απόδοση ποσών δεν μπορεί να αρχίζει ενόσω αυτός δεν έχει λάβει γνώση του καταχρηστικού χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας ή, τουλάχιστον, πριν από το χρονικό σημείο κατά το οποίο αυτός θα έπρεπε ευλόγως να έχει λάβει γνώση και, επομένως, η περιοριστική ερμηνεία του άρθρου 120, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα δεν πληροί τις απαιτήσεις της οδηγίας 93/13. Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι οι λοιπές διατάξεις του εθνικού δικαίου δεν καθιστούν δυνατή την άμβλυνση των συνεπειών της περιοριστικής αυτής ερμηνείας.
- 53 Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά την εθνική νομολογία και νομική θεωρία, σε περίπτωση ακύρωσης της σύμβασης η αξίωση της τράπεζας για άμεση απόδοση του ποσού του δανείου ενεργοποιείται μόνο από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο οφειλέτης αποφασίζει οριστικά να αποδεχθεί τις συνέπειες της ακύρωσης της σύμβασης δανείου. Ως εκ τούτου, στην πράξη η αξίωση του καταναλωτή από την άκυρη σύμβαση δανείου για απόδοση της αχρεώστητης παροχής πρέπει να θεωρείται, έστω εν μέρει, παραγεγραμμένη, ενώ η αντίστοιχη αξίωση της τράπεζας κατά κανόνα δεν θα έχει παραγραφεί. Μια τέτοια κατάσταση είναι ιδιαιτέρως επιζήμια για τους καταναλωτές, δεν τους παρέχει τις εγγυήσεις που απαιτεί η οδηγία 93/13 και παραβιάζει την αρχή της ισοδυναμίας.
- 54 Κατά το αιτούν δικαστήριο, συντρέχει επίσης παραβίαση της αρχής της ισοδυναμίας κατά το μέτρο που η παραγραφή της αξίωσης που έχει ο καταναλωτής από το δίκαιο της Ένωσης για απόδοση της αχρεώστητης παροχής αρχίζει νωρίτερα από την παραγραφή παρόμοιας αξίωσης βάσει των εθνικών διατάξεων περί αδικοπρακτικής ευθύνης. Ειδικότερα, στην τελευταία αυτή περίπτωση, δυνάμει του άρθρου 442¹, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, η παραγραφή αρχίζει από την ημερομηνία κατά την οποία ο παθών έλαβε γνώση της ζημίας και του υπόχρεου προς αποζημίωση.

- 55 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας, Πολωνία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Πρέπει το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθώς και οι αρχές της ισοδυναμίας, της αποτελεσματικότητας και της ασφάλειας δικαίου, να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αποκλείουν νομολογιακή ερμηνεία των εθνικών διατάξεων κατά την οποία η αξίωση του καταναλωτή για την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων δυνάμει καταχρηστικής ρήτρας συμβάσεως συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή υπόκειται σε δεκαετή παραγραφή που αρχίζει από την εκπλήρωση εκ μέρους του καταναλωτή κάθε επιμέρους παροχής, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία ο καταναλωτής δεν γνώριζε ότι επρόκειτο για καταχρηστική ρήτρα;»

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

- 56 Με απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου της 14ης Απριλίου 2021, οι υποθέσεις C-80/21 έως C-82/21 ενώθηκαν προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-80/21

- 57 Με το ως άνω προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο μπορεί να διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία όχι στο σύνολό της αλλά μόνο ως προς τα στοιχεία τα οποία της προσδίδουν καταχρηστικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα μετά την απάλειψη των εν λόγω στοιχείων η συγκεκριμένη ρήτρα να εξακολουθεί να ισχύει εν μέρει.
- 58 Προς απάντηση του προδικαστικού αυτού ερωτήματος, υπενθυμίζεται, κατ' αρχάς, ότι, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να αφήνουν ανεφάρμοστες τις καταχρηστικές ρήτρες ώστε να μην παράγουν αυτές δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή, εκτός και εάν αντιτίθεται σ' αυτό ο καταναλωτής (απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 59 Περαιτέρω, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, οσάκις εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε κανόνα εθνικού δικαίου που επιτρέπει στο εθνικό δικαστήριο να συμπληρώσει την εν λόγω σύμβαση αναθεωρώντας το περιεχόμενο της ρήτρας (απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 60 Τέλος, εάν το εθνικό δικαστήριο είχε την εξουσία να αναθεωρεί το περιεχόμενο των καταχρηστικών ρητρών που περιέχονται σε τέτοιες συμβάσεις, η ευχέρεια αυτή θα καθιστούσε ενδεχομένως δυσχερέστερη την επίτευξη του μακροπρόθεσμου σκοπού του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13. Συγκεκριμένα, η ευχέρεια αυτή θα συνέβαλλε στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών έναντι των καταναλωτών, στο μέτρο που οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμη και αν αυτές κηρύσσονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε παρά ταύτα να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε να εξασφαλιστεί το συμφέρον των εν λόγω επαγγελματιών (απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Banca Comporación Bancaria και Bankia, C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 54 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 61 Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι κατά την πολωνική νομολογία οι ρήτρες μετατροπής είναι καταχρηστικές κατά το μέρος που προβλέπουν τη συγκατάθεση της τράπεζας για την εκταμίευση και εξόφληση του δανείου σε ελβετικά φράγκα.
- 62 Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο έχει, βεβαίως, κρίνει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν αποκλείουν τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να απαλείφει μόνον το καταχρηστικό στοιχείο ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, όταν ο αποτρεπτικός σκοπός που επιδιώκει η οδηγία διασφαλίζεται από εθνικές νομοθετικές διατάξεις που ρυθμίζουν τη χρήση της εν λόγω ρήτρας, υπό τον όρο ότι το απαλειφόμενο στοιχείο συνίσταται σε διακριτή συμβατική υποχρέωση, δυνάμενη να αποτελέσει αντικείμενο εξατομικευμένης εξέτασης του καταχρηστικού χαρακτήρα της. Αντιθέτως, οι ως άνω διατάξεις αποκλείουν τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να απαλείφει μόνον το καταχρηστικό στοιχείο ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, όταν μια τέτοια απάλειψη θα είχε ως αποτέλεσμα την αναθεώρηση του περιεχομένου της εν λόγω ρήτρας επηρεάζοντας την ουσία της (πρβλ. απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 80 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 63 Εν προκειμένω, από κανένα στοιχείο της δικογραφίας ενώπιον του Δικαστηρίου δεν προκύπτει ότι υπάρχουν εθνικές διατάξεις που οριοθετούν τη χρήση των ρητρών μετατροπής και συμβάλλουν στη εξασφάλιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που επιδιώκει η οδηγία 93/13, ούτε ότι το καταχρηστικό μέρος της ρήτρας μετατροπής αποτελεί χωριστή συμβατική υποχρέωση, ώστε η απάλειψή του να μην ισοδυναμεί με αναθεώρηση της ρήτρας, επηρεάζοντας την ουσία της. Εντούτοις, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να ελέγξει αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις που καθιερώνονται με τη νομολογία που εκτέθηκε στην προηγούμενη σκέψη της παρούσας απόφασης.
- 64 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο μπορεί να διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία όχι στο σύνολό της αλλά μόνο ως προς τα στοιχεία τα οποία της προσδίδουν καταχρηστικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα μετά την απάλειψη των εν λόγω στοιχείων η συγκεκριμένη ρήτρα να εξακολουθεί να ισχύει εν μέρει, στην περίπτωση που η απάλειψη ισοδυναμεί με αναθεώρηση της εν λόγω ρήτρας, επηρεάζοντας την ουσία της, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-81/21

- 65 Με το ως άνω προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο, αφού διαπιστώσει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία η οποία δεν συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση στο σύνολό της, μπορεί να αντικαταστήσει την καταχρηστική συμβατική ρήτρα με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου.
- 66 Υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ιδίως δε η δεύτερη ημιπερίοδος της διάταξης αυτής, δεν έχει ως σκοπό την ακύρωση όλων των συμβάσεων που περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες, αλλά την αντικατάσταση της τυπικής ισορροπίας που εγκαθιδρύει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με μια ουσιαστική ισορροπία, δυνάμενη να αποκαταστήσει τη μεταξύ τους ισότητα, με τη διευκρίνιση ότι η επίμαχη σύμβαση πρέπει, κατ' αρχήν, να εξακολουθήσει να υφίσταται χωρίς άλλη τροποποίηση πλην της προκύπτουσας από την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών. Εάν η τελευταία αυτή προϋπόθεση πληρούται, η επίμαχη σύμβαση μπορεί, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, να διατηρηθεί σε ισχύ κατά το μέτρο που, βάσει των κανόνων του εσωτερικού δικαίου, η διατήρηση σε ισχύ της σύμβασεως χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες είναι νομικώς εφικτή, στοιχείο το οποίο πρέπει να εξετάζεται βάσει αντικειμενικής προσεγγίσεως (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 39).
- 67 Η κατ' εξαίρεση δυνατότητα αντικατάστασης ακυρωθείσας καταχρηστικής ρήτρας με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η απάλειψη της εν λόγω καταχρηστικής ρήτρας θα υποχρέωνε τον δικαστή να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, εκθέτοντας με τον τρόπο αυτόν τον καταναλωτή σε ιδιαίτερες επιζήμιες συνέπειες, με αποτέλεσμα να περιάγεται σε δυσμενή θέση (πρβλ. απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 48 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 68 Επομένως, όταν η σύμβαση μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει μετά την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών, το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να αντικαταστήσει τις ρήτρες αυτές με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου.
- 69 Κατά συνέπεια, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο, αφού διαπιστώσει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία η οποία δεν συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση στο σύνολό της, μπορεί να αντικαταστήσει την καταχρηστική συμβατική ρήτρα με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-80/21 και του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-81/21

- 70 Με τα ως άνω προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο, αφού διαπιστώσει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία η οποία συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση στο σύνολό της, μπορεί να αντικαταστήσει την ακυρωθείσα συμβατική

- ρήτρα είτε με ερμηνεία της βούλησης των μερών, προκειμένου να αποτραπεί η ακύρωση της σύμβασης, είτε με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου, παρά το γεγονός ότι ο καταναλωτής έχει ενημερωθεί για τις συνέπειες της ακυρότητας της σύμβασης και τις έχει αποδεχθεί.
- 71 Υπενθυμίζεται, πρώτον, ότι, όπως προκύπτει από τη σκέψη 67 της παρούσας απόφασης, η κατ' εξαίρεση δυνατότητα αντικατάστασης ακυρωθείσας καταχρηστικής ρήτρας με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η απάλειψη της εν λόγω καταχρηστικής ρήτρας θα υποχρέωνε το δικαστήριο να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, εκθέτοντας με τον τρόπο αυτόν τον καταναλωτή σε ιδιαίτερες επιζήμιες συνέπειες, με αποτέλεσμα να περιάγεται σε δυσμενή θέση.
- 72 Δεύτερον, πρέπει να τονιστεί ότι η εν λόγω δυνατότητα αντικαταστάσεως, που αποτελεί εξαίρεση από τον γενικό κανόνα κατά τον οποίον η επίμαχη σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους μόνον εάν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες που περιέχει, περιορίζεται στις εθνικές διατάξεις που είναι ενδοτικού δικαίου ή που εφαρμόζονται σε περίπτωση συμφωνίας των συμβαλλόμενων και ερείδεται, μεταξύ άλλων, στην εκτίμηση ότι οι διατάξεις αυτές θεωρούνται μη περιέχουσες καταχρηστικές ρήτρες (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 59 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 73 Τρίτον, ως προς τη σημασία που πρέπει να αποδοθεί στη βούληση που εκφράζει ο καταναλωτής όσον αφορά την επίκληση της οδηγίας 93/13, πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει, σε σχέση προς την υποχρέωση που υπέχει το εθνικό δικαστήριο να μην εφαρμόσει, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, τις καταχρηστικές ρήτρες συμφώνως προς το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας, ότι το δικαστήριο αυτό δεν οφείλει να μην εφαρμόσει την επίμαχη ρήτρα, εάν ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί από το εν λόγω δικαστήριο, δεν προτίθεται να προβάλλει τον καταχρηστικό και μη δεσμευτικό της χαρακτήρα, δίνοντας επομένως ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεση για την επίμαχη ρήτρα (πρβλ. απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 74 Τέταρτον και τελευταίον, το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, αφενός, οι συνέπειες επί της καταστάσεως του καταναλωτή που προκαλούνται από την ακύρωση συμβάσεως στο σύνολό της, όπως αυτές εξετάσθηκαν στην απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), πρέπει να εκτιμώνται με γνώμονα τις υφιστάμενες ή δυνάμενες να προβλεφθούν κατά τον χρόνο της διαφοράς περιστάσεις και ότι, αφετέρου, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, η βούληση που εξέφρασε συναφώς ο καταναλωτής έχει καθοριστική σημασία (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 56 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Η βούληση αυτή δεν μπορεί όμως να υπερισχύσει της εκτιμήσεως, η οποία εμπίπτει στην κυριαρχική εξουσία του επιληφθέντος δικαστηρίου, ως προς το εάν η εφαρμογή των μέτρων που προβλέπονται, κατά περίπτωση, από τη σχετική εθνική νομοθεσία καθιστά πράγματι δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής αν δεν υπήρχε η εν λόγω καταχρηστική ρήτρα (πρβλ. απόφαση της 2ας Σεπτεμβρίου 2021, OTP Jelzálogbank κ.λπ., C-932/19, EU:C:2021:673, σκέψη 50).
- 75 Εν προκειμένω, αφενός, από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι τόσο οι E.K. και S.K., στην υπόθεση C-80/21, όσο και οι B.S. και W.S., στην υπόθεση C-81/21, ενημερώθηκαν για τις συνέπειες της ακύρωσης των συμβάσεων δανείου στο σύνολό τους και συγκατατέθηκαν σε αυτήν.

- 76 Αφετέρου, με την επιφύλαξη του ελέγχου εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου, από την ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία δεν προκύπτει ότι υπάρχουν ενδοτικού δικαίου διατάξεις του πολωνικού δικαίου οι οποίες μπορούν να αντικαταστήσουν τις απαλειφθείσες καταχρηστικές ρήτρες. Πράγματι, το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο εκ των προτέρων σχετικά με τη δυνατότητα αντικατάστασης των απαλειφθεισών καταχρηστικών ρητρών με εθνικές διατάξεις ενδοτικού δικαίου γενικού χαρακτήρα οι οποίες δεν προορίζονται να έχουν εφαρμογή ειδικά στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή.
- 77 Πλην όμως, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στη συμπλήρωση των κενών συμβάσεως, τα οποία προκαλούνται λόγω της απαλείψεως των καταχρηστικών ρητρών που περιέχονται σε αυτή, αποκλειστικώς και μόνον βάσει εθνικών διατάξεων γενικού χαρακτήρα οι οποίες δεν αποτελούν διατάξεις ενδοτικού δικαίου ούτε διατάξεις που εφαρμόζονται σε περίπτωση συμφωνίας των συμβαλλομένων (πρβλ. απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 62).
- 78 Εν πάση περιπτώσει, όπως προκύπτει από τη σκέψη 75 της παρούσας απόφασης, εν προκειμένω οι ενάγοντες καταναλωτές στις υποθέσεις των κύριων δικών ενημερώθηκαν για τις συνέπειες της ακύρωσης των συμβάσεων που είχαν συνάψει στο σύνολό τους και τις αποδέχθηκαν. Υπό τις περιστάσεις αυτές, λαμβανομένης υπόψη της καθοριστικής σημασίας της βούλησης των καταναλωτών, όπως υπενθυμίζεται στη σκέψη 74 της παρούσας απόφασης, δεν πληρούται κατά τα φαινόμενα η προϋπόθεση κατά την οποία η κήρυξη της ακυρότητας πρέπει να εκθέτει τους ενδιαφερόμενους καταναλωτές σε ιδιαιτέρως επιζήμιες συνέπειες, της οποίας η συνδρομή είναι αναγκαία προκειμένου να επιτραπεί στο εθνικό δικαστήριο να αντικαταστήσει την ακυρωθείσα καταχρηστική ρήτρα με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου. Εντούτοις, η εξακρίβωση του ζητήματος αυτού εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο.
- 79 Η δυνατότητα αντικατάστασης ακυρωθείσας καταχρηστικής ρήτρας με δικαστική ερμηνεία πρέπει να αποκλειστεί.
- 80 Ως προς το ζήτημα αυτό, αρκεί η υπόμνηση ότι η μόνη υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων είναι να αφήνουν ανεφάρμοστες τις καταχρηστικές ρήτρες ώστε να μην παράγουν δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι των καταναλωτών, χωρίς ωστόσο τα δικαστήρια αυτά να έχουν την εξουσία να αναθεωρούν το περιεχόμενο των ρητρών αυτών. Πράγματι, η σύμβαση αυτή πρέπει να εξακολουθήσει να ισχύει, κατ' αρχήν, χωρίς καμία τροποποίηση πέραν εκείνων που προκύπτουν από την κατάργηση των καταχρηστικών ρητρών, κατά το μέτρο που, σύμφωνα με τους κανόνες του εσωτερικού δικαίου, μια τέτοια εξακολούθηση της ισχύος της σύμβασης είναι νομικώς εφικτή (πρβλ. απόφαση της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 65 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 81 Όσον αφορά το ενδεχόμενο διατήρησης σε ισχύ μιας σύμβασης η οποία δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την απόλυση καταχρηστικής ρήτρας, παρά το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής έχει αποδεχθεί την ακυρότητα της σύμβασης, το Δικαστήριο έχει κρίνει, αφενός, ότι η οδηγία 93/13 αντιτίθεται σε εθνική νομοθετική ρύθμιση που εμποδίζει το επιληφθέν δικαστήριο να δεχθεί αίτημα για την ακύρωση σύμβασης λόγω του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας, στην περίπτωση που διαπιστωθεί ότι η ρήτρα αυτή είναι καταχρηστική και ότι η σύμβαση δεν είναι δυνατόν να εξακολουθήσει να ισχύει χωρίς την εν λόγω ρήτρα (πρβλ. απόφαση της 14ης Μαρτίου 2019, Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, σκέψη 56).

- 82 Αφετέρου, το Δικαστήριο έχει επίσης διαπιστώσει ότι η οδηγία 93/13 δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να προβλέπουν με τη νομοθεσία τους, τηρώντας το δίκαιο της Ένωσης, ότι επιτρέπεται η ακύρωση ολόκληρης της σύμβασης που έχει συναφθεί μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή και περιέχει μία ή περισσότερες καταχρηστικές ρήτρες, αν η ακύρωση αυτή παρέχει τελικά καλύτερη προστασία στον καταναλωτή (απόφαση της 15ης Μαρτίου 2012, Pereničová και Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, σκέψη 35).
- 83 Από την ανωτέρω νομολογία προκύπτει ότι το εθνικό δικαστήριο δεν έχει την εξουσία να αναθεωρήσει το περιεχόμενο ακυρωθείσας συμβατικής ρήτρας προκειμένου να διατηρηθεί σε ισχύ σύμβαση η οποία δεν μπορεί να υφίσταται μετά την απάλειψη της εν λόγω ρήτρας, στην περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής έχει ενημερωθεί για τις συνέπειες της ακύρωσης της σύμβασης και τις έχει αποδεχθεί.
- 84 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο, αφού διαπιστώσει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία η οποία συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση στο σύνολό της, μπορεί να αντικαταστήσει την ακυρωθείσα συμβατική ρήτρα είτε με ερμηνεία της βούλησης των μερών, προκειμένου να αποτραπεί η ακύρωση της σύμβασης, είτε με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου, παρά το γεγονός ότι ο καταναλωτής έχει ενημερωθεί για τις συνέπειες της ακυρότητας της σύμβασης και τις έχει αποδεχθεί.

Επί του προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-82/21

- 85 Με το ως άνω προδικαστικό ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η οδηγία 93/13, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομολογία κατά την οποία η δεκαετής παραγραφή της αξίωσης του καταναλωτή για επιστροφή των ποσών που κατέβαλε αχρεωστήτως σε επαγγελματία σε εκτέλεση καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης δανείου αρχίζει από την ημερομηνία της εκπλήρωσης κάθε επιμέρους παροχής εκ μέρους του καταναλωτή, ακόμη και στην περίπτωση που αυτός δεν ήταν σε θέση κατά τον χρόνο της εκπλήρωσης να εκτιμήσει ο ίδιος τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας ή δεν είχε γνώση του καταχρηστικού αυτού χαρακτήρα και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι η σύμβαση δανείου προβλέπει χρόνο αποπληρωμής, εν προκειμένω τριάντα έτη, ο οποίος υπερβαίνει κατά πολύ τον χρόνο της νόμιμης δεκαετούς παραγραφής.
- 86 Συναφώς, επισημαίνεται ότι, κατά πάγια νομολογία, ελλείψει σχετικής ειδικής νομοθεσίας της Ένωσης, οι λεπτομερείς κανόνες εφαρμογής της προστασίας των καταναλωτών, την οποία προβλέπει η οδηγία 93/13, εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας τους. Εντούτοις, οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να διαμορφώνονται κατά τρόπο που να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 27 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 87 Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, επισημαίνεται ότι κάθε περίπτωση στην οποία τίθεται το ζήτημα αν εθνική δικονομική διάταξη καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης πρέπει να εξετάζεται λαμβανομένης υπόψη της θέσεως της διατάξεως αυτής στην όλη διαδικασία ενώπιον των διαφόρων εθνικών οργάνων, της εξελίξεως της διαδικασίας και των ιδιαιτεροτήτων της. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται

υπόψη, εφόσον παρίσταται ανάγκη, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 88 Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που οι διάδικοι αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία 93/13, ενέχει απαίτηση περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται επίσης στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία ισχύει, μεταξύ άλλων, ως προς τον καθορισμό των δικονομικών προϋποθέσεων των ενδίκων βοηθημάτων που βασίζονται σε τέτοια δικαιώματα (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 89 Όσον αφορά την ανάλυση των χαρακτηριστικών της επίμαχης στην κύρια δίκη προθεσμίας παραγραφής, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η ανάλυση αυτή πρέπει να αφορά τη διάρκεια της και τις ρυθμίσεις εφαρμογής της, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου ενάρξεως της εν λόγω παραγραφής (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 90 Μολονότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι δεν επιτρέπεται να προβλεφθεί οποιαδήποτε προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής από καταναλωτή με σκοπό τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή (πρβλ. απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), έχει εντούτοις διευκρινίσει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία ορίζει προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής του καταναλωτή για τη δικαστική επιδίωξη των αποτελεσμάτων της διαπιστώσεως αυτής με επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας (πρβλ. απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 91 Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το να αντιτάσσεται προθεσμία παραγραφής σε αγωγές με αντικείμενο την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, τις οποίες ασκούν καταναλωτές προκειμένου να ζητήσουν την προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν από την οδηγία 93/13, δεν αντιβαίνει, αυτό καθεαυτό, στην αρχή της αποτελεσματικότητας, υπό την προϋπόθεση ότι η εφαρμογή της εν λόγω προθεσμίας δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η οδηγία (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 40 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 92 Όσον αφορά τη διάρκεια της προθεσμίας παραγραφής η οποία προβλέπεται για την άσκηση αγωγής από καταναλωτή με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω καταχρηστικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, επισημαίνεται ότι το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να αποφανθεί επί της συμβατότητας με την αρχή της αποτελεσματικότητας τριετών και πενταετών προθεσμιών παραγραφής, συντομότερων σε σχέση με την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι οποίες αντιτάχθηκαν σε αγωγές με αίτημα την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών κατόπιν αναγνωρίσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας. Κατά το Δικαστήριο, οι προθεσμίες αυτές είναι, κατ' αρχήν, επαρκείς για την

εκ μέρους του καταναλωτή προετοιμασία και άσκηση αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος. Επομένως, προθεσμίες παραγραφής διάρκειας τριών έως πέντε ετών δεν είναι, αυτές καθεαυτές, ασύμβατες με την αρχή της αποτελεσματικότητας (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 41 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 93 Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, υπό την προϋπόθεση ότι είναι εκ των προτέρων καθορισμένη και γνωστή, δεκαετής παραγραφή, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία αντιτάσσεται σε αγωγή καταναλωτή που ασκείται με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών βάσει καταχρηστικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, δεν φαίνεται να καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η οδηγία 93/13. Πράγματι, προθεσμία τέτοιας διάρκειας είναι, κατ' αρχήν, ουσιαστικά επαρκής για την εκ μέρους του καταναλωτή προετοιμασία και άσκηση αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος προκειμένου αυτός να ζητήσει την προστασία των δικαιωμάτων που αντλεί από την οδηγία, ιδίως υπό τη μορφή αξιώσεων επιστροφής αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας.
- 94 Εντούτοις, πρέπει να ληφθεί υπόψη η ασθενέστερη θέση του καταναλωτή έναντι του επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη διαπραγματευτική ισχύ όσο και το επίπεδο πληροφόρησης, κατάσταση η οποία τον οδηγεί να προσχωρήσει στους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους. Ομοίως, υπενθυμίζεται ότι είναι δυνατόν οι καταναλωτές να αγνοούν τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση ενυπόθηκου δανείου ή να μην αντιλαμβάνονται την έκταση των δικαιωμάτων τους που απορρέουν από την οδηγία 93/13 (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 95 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι συμβάσεις δανείου όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες εκτελούνται γενικώς στο πλαίσιο μεγάλων χρονικών περιόδων και, ως εκ τούτου, σε περίπτωση που το γεγονός το οποίο θέτει σε κίνηση τη δεκαετή παραγραφή είναι κάθε πληρωμή στην οποία προβαίνει ο δανειολήπτης, πράγμα που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο, τουλάχιστον ως προς μέρος των πληρωμών που πραγματοποιήθηκαν, να επέλθει παραγραφή ακόμη και πριν τη λήξη της εν λόγω σύμβασης, με αποτέλεσμα ένα τέτοιο καθεστώς παραγραφής να μπορεί συστηματικά να στερεί τους καταναλωτές από τη δυνατότητα να ζητήσουν την απόδοση των πληρωμών στις οποίες προέβησαν βάσει ρητρών αντίθετων προς την εν λόγω οδηγία (πρβλ. απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, Profi Credit Slovakia, C-485/19, EU:C:2021:313, σκέψη 63).
- 96 Συνεπώς, όσον αφορά το χρονικό σημείο έναρξης της επίμαχης παραγραφής στην κύρια δίκη, υφίσταται όχι αμελητέος κίνδυνος, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου προσδιορισμού του από την εθνική νομολογία, ο καταναλωτής να μην είναι σε θέση να ασκήσει λυσιτελώς τα δικαιώματα που του απονέμει η οδηγία 93/13.
- 97 Πράγματι, από τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι η δεκαετής αυτή παραγραφή αρχίζει από την ημερομηνία κάθε παροχής που εκπληρώνει ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής, ακόμη και στην περίπτωση που αυτός δεν ήταν σε θέση κατά τον χρόνο της εκπλήρωσης να εκτιμήσει ο ίδιος τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας ή δεν είχε γνώση του καταχρηστικού αυτού χαρακτήρα και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι η σύμβαση δανείου προβλέπει χρόνο αποπληρωμής, εν προκειμένω τριάντα έτη, ο οποίος υπερβαίνει κατά πολύ τον χρόνο της νόμιμης δεκαετούς παραγραφής.

98. Επισημαίνεται ότι μια προθεσμία παραγραφής συνάδει προς την αρχή της αποτελεσματικότητας αποκλειστικώς και μόνον εάν ο καταναλωτής είχε τη δυνατότητα να λάβει γνώση των δικαιωμάτων του πριν από την έναρξη ή την παρέλευση της εν λόγω προθεσμίας (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, *BNP Paribas Personal Finance*, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
99. Πλην όμως, δεκαετής παραγραφή, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία μπορεί να αντιταχθεί στην αξίωση του καταναλωτή για επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών σε εκτέλεση καταχρηστικής, κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, ρήτρας σύμβασης δανείου συναφθείσας με επαγγελματία και αρχίζει από την ημερομηνία της εκπλήρωσης κάθε επιμέρους παροχής εκ μέρους του καταναλωτή, ακόμη και στην περίπτωση που αυτός δεν ήταν σε θέση κατά τον χρόνο της εκπλήρωσης να εκτιμήσει ο ίδιος τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας ή δεν είχε γνώση του καταχρηστικού αυτού χαρακτήρα και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι η σύμβαση δανείου προβλέπει χρόνο αποπληρωμής, εν προκειμένω τριάντα έτη, ο οποίος υπερβαίνει κατά πολύ τον χρόνο της νόμιμης δεκαετούς παραγραφής, δεν είναι ικανή να διασφαλίσει αποτελεσματική προστασία του συγκεκριμένου καταναλωτή. Η παραγραφή αυτή καθιστά, συνεπώς, υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει στον καταναλωτή η οδηγία 93/13 και, ως εκ τούτου, παραβιάζει την αρχή της αποτελεσματικότητας.
100. Κατά συνέπεια, η οδηγία 93/13, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομολογία κατά την οποία η δεκαετής παραγραφή της αξίωσης του καταναλωτή για επιστροφή των ποσών που κατέβαλε αχρεωστήτως σε επαγγελματία σε εκτέλεση καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης δανείου αρχίζει από την ημερομηνία της εκπλήρωσης κάθε επιμέρους παροχής εκ μέρους του καταναλωτή, ακόμη και στην περίπτωση που αυτός δεν ήταν σε θέση κατά τον χρόνο της εκπλήρωσης να εκτιμήσει ο ίδιος τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας ή δεν είχε γνώση του καταχρηστικού αυτού χαρακτήρα και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι η σύμβαση δανείου προβλέπει χρόνο αποπληρωμής, εν προκειμένω τριάντα έτη, ο οποίος υπερβαίνει κατά πολύ τον χρόνο της νόμιμης δεκαετούς παραγραφής.

Επί των δικαστικών εξόδων

101. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπόδιτος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (ένατο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές,**

έχουν την έννοια ότι:

αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο μπορεί να διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία όχι στο σύνολό της αλλά μόνο ως προς τα στοιχεία τα

οποία της προσδίδουν καταχρηστικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα μετά την απάλειψη των εν λόγω στοιχείων η συγκεκριμένη ρήτρα να εξακολουθεί να ισχύει εν μέρει, στην περίπτωση που η απάλειψη ισοδυναμεί με αναθεώρηση της εν λόγω ρήτρας, επηρεάζοντας την ουσία της, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει.

2) Το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13

έχουν την έννοια ότι:

αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο, αφού διαπιστώσει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία η οποία δεν συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση στο σύνολό της, μπορεί να αντικαταστήσει την καταχρηστική συμβατική ρήτρα με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου.

3) Το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13

έχουν την έννοια ότι:

αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο, αφού διαπιστώσει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία η οποία συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση στο σύνολό της, μπορεί να αντικαταστήσει την ακυρωθείσα συμβατική ρήτρα είτε με ερμηνεία της βούλησης των μερών, προκειμένου να αποτραπεί η ακύρωση της σύμβασης, είτε με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου, παρά το γεγονός ότι ο καταναλωτής έχει ενημερωθεί για τις συνέπειες της ακυρότητας της σύμβασης και τις έχει αποδεχθεί.

4) Η οδηγία 93/13, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας,

έχει την έννοια ότι:

αντιτίθεται σε εθνική νομολογία κατά την οποία η δεκαετής παραγραφή της αξίωσης του καταναλωτή για επιστροφή των ποσών που κατέβαλε αχρεωστήτως σε επαγγελματία σε εκτέλεση καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης δανείου αρχίζει από την ημερομηνία της εκπλήρωσης κάθε επιμέρους παροχής εκ μέρους του καταναλωτή, ακόμη και στην περίπτωση που αυτός δεν ήταν σε θέση κατά τον χρόνο της εκπλήρωσης να εκτιμήσει ο ίδιος τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας ή δεν είχε γνώση του καταχρηστικού αυτού χαρακτήρα και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι η σύμβαση δανείου προβλέπει χρόνο αποπληρωμής, εν προκειμένω τριάντα έτη, ο οποίος υπερβαίνει κατά πολύ τον χρόνο της νόμιμης δεκαετούς παραγραφής.

(υπογραφές)